

Зміст

Любі українці!	8
ПЕРЕДМОВА	10
I розділ Планка Далі Грибаускайте	15
II розділ Таємничий «ПРОЕКТ»	49
III розділ Відкриття перших днів. Побажання і напади олігархів	63
IV розділ Правосуддя по-іншому	77
V розділ Енергетичні олігархи	99
VI розділ За правду	125
VII розділ Абетка для президента-початківця	135
VIII розділ Як багато (не) може президент	167
IX розділ Ніхто не стусатиме Литву	195
Замість епілогу	247
Від любих українців	248

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПЛАНКА ДАЛІ ГРИБАУСКАЙТЕ

Годі здригатися!

Підкреслено спокійно, навіть зі злегка насмішкуватим поглядом, так повторювала президентка.

Навіть коли обставини були вкрай несприятливі, президентка слів не добирала — чітко визначала проблему, наголошуючи, що свого рішення не змінить, навіть коли це, безсумнівно, вдарить по її рейтингах. Те, що рішення справді складне і потребує поміркованості, видавало лише прокручування браслета наручного годинника на зап'ясті. А потирання нігтя вказівного пальця — це знак, що вона більше не слухає, і значить, розмова закінчена.

Тоді наші діалоги звучали приблизно так.

- Можна було б і більш дипломатично...
- Годі нюні розпускати.
- У нас немає відповіді...
- То придумайте, знайдіть аргументи.
- Буде ще більший опір, от побачите, як вони намагатимуться у будь-який спосіб применшити вашу роль...
- Ну й нехай, передавайте їм мої «вітання».
- Вас змусять поступитися...
- Час покаже, хто мав рацію.
- Ми втратимо союзників...
- Значить, вони того варті.
- Нас ввели в оману, ми запізно дістали інформацію...

- Авжеж... результат не пояснює причину.
- Вони змінили своє рішення...
- Їм невідомо про те, чого вони не знають. Тому їм легше.

Думайте про людей, напишіть так, щоб вас зрозуміла бабуся біля кіоску, — перекласти складні поняття на звичайну людську мову і пояснити це зрозумілими словами було лейтмотивом роботи обох каденцій Далі Грибаускайте. «Чого боїтеся? Ви щось поцупили? Чи обдурили? Чи зрадили? То чого боїтеся?» — повторювала вона своїй збентеженій певними обставинами команді.

Утім, люди багато чого боялися: боялися розчарувати інших, дати хибну пораду, запізнитися чи зарано вистрілити, а ще — не влучити, не знати відповіді, бути осміяними, боялися наторочити нісенітниць на радіо, перед камерами, остерігалися шантажу. «Я ще раз повторюю: годі здригатися», — цю фразу президентка повторювала нам сотні разів упродовж десяти років. Страх вона вважала такою собі капітуляцією.

- Станеться так, як було того разу...
- І що ти пропонуєш? Промовчати?

100-річний ювілей інституції президента Литви.
День відкритих дверей.
04.04.2019р.

ТАЄМНИЧИЙ «ПРОЄКТ»

Я хочу і можу допомагати Литві.

Побачимо, що вийде з цього “проєкту”, — загадково усміхався Вітас Васіляускас, керівник виборчого штабу кандидатки на посаду президента Далі Грибаускайте у відповідь на поширену її супротивниками легенду, коли ми створювали композицію для першого образу портрету президентки.

Легенда, що нібито Грибаускайте — проєкт Ландсбергіса, тоді справді існувала, що підтверджує і сам професор Вітаутас Ландсбергіс. Втім, він одразу її спростовує: «Не я один, але і більше коло людей вважало, що, коли б Грибаускайте брала участь у виборах, такий варіант був би кращим за всі інші. Вона була помітною і працелюбною людиною, мала міжнародний кругозір, виявляла самостійність, не робила корумпованої кар’єри — не який-небудь там льотчик* чи запрограмований прокурор**. Ми бачили, що вона не піддається корупції та виконуватиме державну роботу», — пояснює професор, згадуючи тодішній фон неприємних загроз навколо інституції президента.

* Мова про Роландаса Паксаса — льотчика-спортсмена, литовського політика, президента Литовської Республіки з 26 лютого 2003 до 6 квітня 2004; першого керівника європейської держави, усуненого з поста в результаті імпічменту.

** Мова про Артураса Паулаускаса — литовського політичного діяча, який у 1995–1997 був заступником генерального прокурора Литовської Республіки, а у 2000–2004 роках і з 15 листопада 2004 року до 11 квітня 2006 року — головою сейму Литовської Республіки.

Приголомшлива пропозиція

Втім, у 2003 році, коли Далі Грибаускайте, на той час міністру фінансів, запропонували випробувати свої сили у виборах президента Литовської Республіки, вона відмовилася без вагань.

«Несподівано для мене, адже з політиками правих партій я не мала тісних контактів, попросивши офіційної зустрічі з міністром фінансів, до мене в кабінет увійшов професор Вітаутас Ландсбергіс. Я подумала, що він хоче обговорити якийсь проєкт чи фінансування. А насправді це був цілковитий шок, коли керівник правих, людина з таким досвідом, символ нашої боротьби за незалежність та свободу, мені запропонував... стати президенткою. Мене це приголомшило. Я дуже критично оцінюю себе і свої можливості. Я дуже вимоглива до себе, тому така пропозиція... Я була безмежно здивована, що хтось так бачить мене зі сторони. Ніколи не думала і навіть не уявляла, що можу претендувати на пост президента або хоча б бажати цього. Тому одразу відкинула таку пропозицію», — навіть п'ятнадцять років по тому, розповідаючи про це, Даля Грибаускайте не може приховати хвилювання. — Президентка? От вже ні. Я хотіла працювати із закордоном, цікавилася міжнародними та економічними зв'язками. Завжди прагнула виконувати професійну, а не політичну роботу».

Робота міністра фінансів у дванадцятому уряді (2001–2004) під керівництвом прем'єр-міністра Альгірдаса Міколаса Бразаускаса, була, по суті, саме тим, чого вона прагнула. Часи були складні, існувала необхідність приборкати першу кризу, яка охопила нашу економіку. А Бразаускас дотримувався слова, яке він дав Грибаускайте: надати їй свободу в ухваленні рішень і захищати від партійних інтересів.

Грибаускайте говорить, що напряду з соціал-демократами спілкуватися їй не доводилося, вона працювала тільки з прем'єром Бразаускасом. Все інше він взяв на себе і прикривав її від вимог партії своїм авторитетом, дозволяв спокійно

трудитися. Вона згадує, що той період відзначався поважливим ставленням до неї, окрім цього, вона мала змогу робити те, що тоді потрібно було робити. А потрібно було змінити чимало законів, пристосувати їх до вимог Європейського Союзу, щоб стати його членом. Після економічної кризи 1999–2001 років державі стало складно позичати кошти, навіть був такий час, коли на пів року затримувалася виплата зарплат. Адже не існувало іншого виходу — було необхідно суворо пильнувати бюджет і витрати. У цій царині міністерка фінансів мала повну свободу: «Частина партійців навіть злилися на Бразаускаса, можливо, і мене недолюбливали, однак я покладалася на його довіру».

Чесловас Юршенас стверджує, що Альгірдас Бразаускас дуже дорожив своєю міністеркою фінансів і постійно повторював, що прем'єр сильний настільки, наскільки сильні його юрист і фінансист. «Як я зрозумів, згадуючи наші розмови, Бразаускасу була потрібна не лише компетентна людина, але і людина із сильним характером — міністр фінансів, якого б інші не зачіпали. І щоб у разі потреби вони вдвох могли вирішувати, що треба. Я знаю, інколи вона Бразаускасу доводила, що треба робити, а чого ні. І він погоджувався. І не тому, що був джентльменом,

Тандем міністерки фінансів Далі Грибаускайте і прем'єр-міністра Альгірдаса Бразаускаса у дванадцятому уряді

ВІДКРИТТЯ ПЕРШИХ ДНІВ. ПОБАЖАННЯ І НАПАДИ ОЛІГАРХІВ

Передайте їм вітання.

«**У** нас не буде часу спати три місяці. Якщо не вистачає часу, нехай працюють уночі, — суворо говорила Даля Грибаускайте, підкреслюючи, що нині надто важкий час для Литви, щоб так довго чекати. — Після інаугурації я хочу мати всі рішення на столі, а до того уряду будуть озвучені всі цілі».

Утім, насамперед на президентському столі опинилися не цілі та рішення — до президентки надійшли побажання одного відомого концерну.

Відповідь була миттєвою: «Я одразу сказала, щоб передали їм “вітання”. Я ніколи нічого подібного не робитиму і не виконуватиму нічиїх вказівок, бо нікому нічого не винна. Я маю зобов’язання тільки перед народом Литви». Президентка була переконана, що її репутація прозора ще з часів посади міністра фінансів, тому здивувалася і навіть образилася, що хтось на смілився їй запропонувати угоду! Як вони могли?! Однак коли вона відповіла, що не збирається виконувати нічиїх вказівок, особливо таких як упорядкування акцизних зборів, або когось призначати на посаду чи відправляти у відставку, перші кілька років ми явно відчували, що їй за це мстилися.

Вимоги були відкинуті, проте олігархи не відступали. Вони були переконані, що тут керують саме вони, тому можуть робити, що забажають, і якщо до того їм вдавалося налякати чи за допомогою газет «відлущувати» непокірних політиків, то раніше чи пізніше зломиться і президентка.

Зломити, принизити, дискредитувати і зупинити незговірливу президентку, зробити її частиною системи, керованою та поступливою до впливу намагалися різними способами, як кажуть, залишити живою, але зруйнувати політично. Взятися за справу всі гуртом: «державники», «яструби» і олігархи — по всіх фронтах: через ЗМІ, котрими управляли, політиків та політологів, своїх «гравців» у правозахисних органах — посилали сигнали, даючи зрозуміти, що може трапитися, якщо президентка не стане більш зговірливою.

Знайти компромат супротивникам не вдалося. Втім, пів життя президентки минуло в Радянському Союзі, а друга половина — у незалежній Литві. Вона народилася у 1956 році, закінчила Вільнюську середню школу імені Саломеї Неріс, пізніше навчалася в Ленінградському (нині Санкт-Петербурзький) університеті та у Московській академії соціальних наук, викладала у Вільнюській вищій партійній школі, отож почалися нескінченні прискіпування до її біографії щодо членства у комуністичній партії та її роботи в партійній школі. Не гребували навіть ганьбити пам'ять її батька. А ще видали книжечку «Червона Даля», в якій про достовірність наведених фактів багато свідчить те, що переплутали двох Юршенасів, та розпихали її по поштових скриньках Брюсселя. Навіть колишні так звані кандидати від КГБ, що працювали «на вербовку», за кожної нагоди не гребували нагадати президентці радянське минуле.

Колеги Грибаускайте по Вільнюській вищій партійній школі Чесловас Юршенас та Вітаутас Ландсбергіс лише знизували плечима щодо такого «страшного гріха».

В інтерв'ю для передачі «Право знати» литовського радіо та телебачення LRT у 2012 році президентка сама відверто розповіла про свою роботу в партійній школі та про всі складнощі,

ПРАВОСУДДЯ ПО-ІНШОМУ

Почніть із себе, показуйте власний приклад.

*Варто лише раз піддатися на шантаж
чи взяти хабар.*

І все. Стаєш залежним назавжди.

Даля Грибаускайте згадує пережитий у дитинстві жах, коли поцупила в сусіда барвисту шкатулку, а мама наказала піти та повернути: «Це було жакхливе відчуття. Відтоді я нічого чужого не торкалася. Відтоді мені достатньо стільки, скільки я маю». Та й справді, такого некорисливого політика мені ще не доводилося зустрічати. А вона не перестає дивуватися тому, яким сильним двигуном для корупціонерів є жадібність — сильнішим за страх перед покаранням, репутацію і навіть безпеку близьких. Немов якийсь інстинкт.

А боротися з тією жадібністю треба було правовими і лише правовими методами.

Жадібність і прагнення односторонньої вигоди заволоділи безліччю людей, можливо, тому на початку цієї боротьби не було на кого покластися і кому довіряти. Для правової боротьби необхідне сильне і незалежне правосуддя, для війни в публічному просторі — громадські ЗМІ, для втілення змін — некорумпована політична воля. Адже до системи потрібно залучити чесних людей, створити більш суворі антикорупційні методи боротьби та нові правоохоронні інструменти, подати їх у сейм

і переконати, що це треба ухвалити. Було необхідно знайти надійних людей у всіх сферах.

Питаннячко служби спеціальних розслідувань

На початку першої каденції Грибаускайте навіть служба спеціальних розслідувань боротьбу з корупцією вела умовно, а незалежність судів була доволі декларативним поняттям. Не менш красномовними, ніж побажання олігархів, були і запитання тодішнього керівника служби: кого можна «чіпати», а кого ні, як діяти стосовно людей при владі?

Бо досі так було заведено?

«Так, тодішній керівник, на моє здивування, прийшов до мене поцікавитися. Я була переконана, що правоохоронні органи працюють самостійно і не бояться жодних політиків, утім, побачила, що насправді вони були дещо налякані або зазнавали постійного втручання з боку попередньої влади. Безумовно, мені одразу стало зрозуміло, що цього керівника я не пропонуватиму на другу каденцію. Моє рішення таким і було», — сказала президентка, а публічно заявила: «Необхідно “зачепити” всіх — боротьба з корупцією мусить відбуватися без застережень, недоторканих не має бути. Ні в кого нема імунітету до корупції». І службовці не могли повірити, що вони справді вільні у своїх діях.

Згодом саме існування президентки для корупціонерів стало докором. Однак ще протягом трьох років ми мусили працювати зі службою спеціальних розслідувань, яка намагалася діяти з пересторогами, оскільки на той час сейм не схвалив звільнення з посади тодішнього директора служби, навіть і після завершення його каденції. Лише у 2013 році вдалося замінити керівника служби спецрозслідувань.

Політичні замовлення стали буденною справою не тільки служби спецрозслідувань, але і такої установи, як департамент